

Het kruis: een list tegen het kwaad

thema bij het 'Duifje' in de Protestantse kerk van Limmen, 13 mei 2018
Johan Maat

'Mérode'- altaarstuk, Robert Campin, c. 1430

Wat we niet konden geloven ...

Ik ben opgegroeid in een sfeer van vanzelfsprekend Christelijk geloven. Maar er was één belangrijk kernstuk van geloven dat ik nooit heb begrepen. Ik kon het niet nazeggen. Ik denk zelfs dat het voor mij ook bijdroeg aan een soort schaamte over geloven. Ik ben er altijd maar stilzwijgend aan voorbijgegaan.

Het is de voorstelling dat God de mens goed geschapen heeft, maar dat Adam en Eva door hun ongehoorzaamheid en door de stem van de duivel dat goede volledig zijn kwijtgeraakt. Wij mensen zijn met die erfzonde belast en de grote toorn van God kan alleen afgewend worden door het offer van zijn Zoon.

Ik vertelde daarover bij de voorbereiding van het 'Duifje' en de anderen herkenden dat heel erg. Daarna vertelde ik over het kleurrijke verhaal van het evangelie van Nicodemus. Het geeft een komische maar ook totaal andere betekenis aan de kruisdood van Jezus. Fiep, Nienke en Sabine werden enthousiast. En we besloten om dat in te brengen in het 'Duifje' op zondagmiddag 13 mei.

Een apocrief evangelie en een Middeleeuws schilderij

In het evangelie van Nicodemus wordt uitvoerig de overwinning op het dodenrijk beschreven. Het kruis blijkt een list van Jezus om daardoor in het dodenrijk terecht te komen om de dood te overwinnen. Hij bevrijdt iedereen die daar is om hen naar het herstelde paradijs te brengen.

We hebben ook een prachtig schilderij bekeken met Jozef en Maria waarop twee mysterieuze muizenvallen. Alles is er vol symboliek en het vermoeden is dat die muizenvallen verwijzen naar de list van Jezus. Want kerkvader Augustinus schreef ergens dat Jezus het kruis als lokaas in een muizenval gebruikte om satan en dodenrijk te vangen.

Het evangelie van Nicodemus

We vinden in de bijbel geen directe beschrijving van Jezus' overwinning op dood en dodenrijk. Maar we komen het wel overal in de vroege kerk tegen. Vooral het evangelie van Nicodemus is de inspiratiebron voor eindeloos veel mozaïeken, schilderijen en iconen. En wie goed leest komt allerlei teksten in de bijbel tegen die hun weerslag hebben in het evangelie van Nicodemus.

Zo lezen we in Psalm 107 over *'bronzen deuren die verbrijzeld en grendels die verbroken worden'*, in het Johannes evangelie dat *'de doden Jezus stem zullen horen'*, in het boek Handelingen dat *'de dood geen macht over Hem kon houden'*, in de brief aan de Hebreeënen dat *'Hij ook mensen bevrijdde die eerder leefden'* en in Openbaringen *'Hij heeft de sleutels van het dodenrijk'*.

Op mozaïeken, schilderijen en iconen

Prachtige mozaïeken van de overwinning van het dodenrijk vinden we in de Chora kerk in Istanboel en het Daphni klooster in Griekenland.

De Oosterse kerk kent tot op vandaag de speciale paasicoon waarop we Jezus zien staan op de deuren van het dodenrijk die Adam en Eva als eerste bevrijdt. Zo laat het dé betekenis van Pasen zien: de overwinning van de dood, de bevrijding van de mens.

Het verhaal werd in de Middeleeuwen in paas- en passiespelen op het toneel gebracht.

Luther hield er erg van dat kinderen het uitspeelden:
'... een spel voor de kinderen om op paasnacht te spelen ... en ik ben blij dat het zo is afgebeeld, bezongen en verteld ...

Tot in het begin van de 16de eeuw bleef de afbeelding populair in het Westen.

Op Vrije Scholen werd het jaren geleden nog door een toneelgroep uitgevoerd.

Klooster Daphni Griekenland
11de eeuw

Geen verzoening maar bevrijding

De gedachte dat het kruis nodig was om aan straf en toorn van God te ontkomen is in de Middeleeuwen in het Westen uitgewerkt.

De protestantse kerk heeft dat overgenomen. Het komt net zo min als de nederdaling in het dodenrijk expliciet in de bijbel voor.

Het paste in een tijd vol angst voor een straffende God.

Chora kerk Istanboel begin 14de eeuw - de overwinning van de hel

Maar voor mensen die zoekend tasten naar het mysterie van God is er geen angst voor Gods toorn.

Dat bleek ook in ons voorbereidingsgroepje zo te zijn. Wat ons meer bezig houdt is dat er op onze prachtige aarde zoveel duistere en boze machten werkzaam zijn.

Bij die vraag vertelt het evangelie van Nicodemus: de macht van het kwaad is gebroken door een list.

Een laatste daad van bevrijding.

De bijbel heeft als belangrijkste rode draad de bevrijding van mensen.

Het uitschakelen van satan en dodenrijk zoals het evangelie van Nicodemus zo prachtig vertelt lijkt het hoogtepunt van bevrijding.

Het heeft mensen en kunstenaars eeuwenlang zeer geïnspireerd.

Het is volledig in lijn met de rode draad in de bijbel.

Waarom zouden wij ons niet door het evangelie van Nicodemus laten inspireren?

Overwinning van het dodenrijk

We lezen hoe Jezus in zijn leven allerlei mensen vrij maakt. Dat liep uit op de kruisiging. En het moet vanzelfsprekend geweest zijn dat hij ná de kruisiging naar het dodenrijk ging. Het was de enige laatste weg voor de mens die men toen kon bedenken.

Even vanzelfsprekend moet het geweest zijn dat Jezus toen het rijk van de dood heeft overwonnen.

We komen de tekenen daarvan al tegen in het Matteus evangelie:

'Graven gingen open en heiligen werden opgewekt'. (Mt 27 vers 52,53).

Een kracht zó groot dat ze leidde tot een wereldreligie.

Bevrijding in de bijbel, al afgebeeld in catacomben

Bevrijding, uittocht en opstanding tot nieuw leven zien we in de hele bijbel als rode draad.

We lezen over *Noach die gered wordt uit de watervloed met zijn ark ...*

- over het volk dat bevrijd wegtrok uit slavernij ...

- over de drie jongemannen die het vuur van koning Nebukadnezar overleefden ...

- over Daniël die de leeuwenkuil overleefde ...

- over Jona die de maag van een grote vis overleefde

Het zijn allemaal bevrijdingsverhalen.

We lezen hoe Jezus *melaatsen en blinden* bevrijdt:

- de Samaritaanse vrouw bij de bron ...

- een van overspel beschuldigde vrouw ...

- Maria Magdalena beheerst door demonen ...

- Lazarus ...

Het zijn juist die bevrijdingsverhalen die al in de catacomben van de oudste kerk afgebeeld werden. (zie afbeeldingen).

Het vormt de kern van het geloof in de vroege kerk.

Bedenk een list ...

Er is onvermijdelijk lijden, kwaad en duister. Koester echter, indien mogelijk, niet het slachtofferschap. Maar blijf geloven in licht aan de horizon. Bedenk een list ...

In het evangelie van Nicodemus zien we Jezus niet als louter slachtoffer van het kwaad. De nadruk ligt niet op zijn lijden, maar op zijn overwinning. Zo leefde dat in de kerk, eeuwen en eeuwen.

We zien het zo beschreven in het evangelie van Lukas. Zelfs op het kruis spreekt hij nog de misdadiger die naast hem aan het kruis hangt vrij.

In het evangelie volgens Johannes is het nóg opvallender.

Jezus spreekt vanaf het kruis zijn moeder en de apostel Johannes toe. Hij gaat zelf zijn koninklijke, goddelijke weg. Het duurde ruim 1000 jaar voordat de nadruk in het Westen kwam te liggen op het smartelijk lijden.

De kerkvader Augustinus (4de eeuw) schreef ergens dat het kruis een lokaas voor de duivel was. De duivel dacht Jezus uit te schakelen, maar hij werd zelf uitgeschakeld.

Er wordt vermoed dat er daarom in het prachtige drieluik van Mérode zo nadrukkelijk tweemaal een muizenval is afgebeeld. Een verwijzing naar de overwinningslist van Jezus.

Een muizenval buiten voor het raam en een muizenval op tafel ...

Bedenk dus een list als het kwaad, de ellende, het negatieve je dreigt te gaan beheersen ...

Uitschakelen van negatieve krachten

Er is veel kwaad en geweld dat dat zich niet zomaar laat uitschakelen. Maar er zijn ook negatieve invloeden die vragen om een list. Twee simpele voorbeelden.

Iemand heeft je enorm heeft gekwetst. Jouw natuurlijke reactie is dat dat gaat ronddraaien in je hoofd en dat je er niet vrij van kunt worden. Zo kan er veel zijn dat je hoofd op hol jaagt. Een list kan dan zijn om je hoofd met een soort van steeds herhaalde mantra te vullen.

Een lange traditie in de kerk kent het zgn. Jezusgebed:
'Heer Jezus Christus Zoon van God, ontferm U'.

Dat is een gebed om opstandingskracht, een gebed om stralend licht.

Wanneer je zo'n zin eindeloos herhaalt in je hoofd is er geen ruimte meer voor andere gedachten ...

Actueel is de reactie op ieder bericht van een terroristische aanslag. Media besteden er veel aandacht aan en angst wordt overal gevoed. Er zijn échte slachtoffers van deze gruwelpraktijken. Maar een massaal angstgevoel is onterecht en voedt het kwaad. De list zou zijn wanneer de aandacht zou worden beperkt waardoor deze waanzinnigen niet meer beloond worden.

Maar nog steeds is dat het nieuws dat breed uitgemeten wordt...

De keuze voor het goede

Het evangelie van Nicodemus vraagt om inzet van slimheid, creativiteit en geloof om het kwaad te ontcrachten en uit te schakelen.

De achtergrond daarbij is dat de mens is van nature 'zeer goed', bijna goddelijk is geschapen.

(Genesis 1: 31, Psalm 8: 6).

De zgn. 'zondeval' heeft dat goede niet volledig weggenomen.

De mens is dus niet 'van nature geneigd tot alle kwaad'.

Dat komen we tegen in de Oosterse traditie van de kerk en in de mystieke traditie in de Westerse kerk.

Een mens kan ziek zijn, het goede in de mens kan verscholen en verduisterd zijn. Maar van nature blijft er iets van een vrije wil die op ieder moment weer de keuze voor het goede kan maken.

Meester van de Madonna del Voto (Guido Da Siena) c. 1270

Jezus 'bestijgt' het kruis

Een kleine maar zeer bijzondere voorstelling van de kruisiging verbeeldt Jezus niet als slachtoffer maar als initiatiefnemer bij het kruis

We vinden dit in preken van kerkvaders en bezongen in liederen van de Oosterse Kerk:

Jezus gaat zelf de ladder op om via de kruisiging af te dalen naar het dodenrijk en daar te zegevieren

De list !

Een koninklijke weg van kracht en vertrouwen.

Suceava kerk St George 1547 -

Moldavië